

IMPERATORINĖS ROMOS KATALIKŲ DVASINĖS AKADEMIJOS
BIBLIOTEKA

ARNOLDAS ENDZINAS

1832 metais reorganizuojamo Vilniaus universiteto bibliotekos fondai buvo paskirstyti įvairioms įstaigoms. Tačiau pagrindinė bibliotekos fondų dalis atiteko Vilniaus medicinos chirurgijos akademijai, kurios bibliotekai buvo perduoti 20.236 leidiniai¹, ir Vilniaus Romos katalikų dvasinei akademijai, kurios biblioteka perėmė 18.000 leidinių ir keletą šimtų rankraščių². Kita Vilniaus universiteto bibliotekos dalis atiteko Kijevo universiteto bibliotekai, kuriai per du kartus (1836 ir 1841 m.) buvo perduota 8.051 tomas knygų ir 49 pavadinimų periodinių leidinių³, Pilelės agronomijos instituto bibliotekos 173 knygos⁴, fizikos kabineto 162 knygos⁵, botanikos⁶, zoologijos⁷, chemijos ir kitų perimtų kabinetų bibliotekėlės. Charkovo universitetui atiteko 4.321 knyga, Tartu universitetui 1193 tomai⁸. Nemaža knygų atiteko Kazanės universitetui⁹. Apie devynis tūkstančius knygų pasiliko Baltarusijos švietimo apygarda, paskirsčiusi jas savo

mokymo įstaigoms: Vilniaus gubernijos gimnazijai ir didesnę dalį Vilniaus ant-rajai gimnazijai, kuri 1838 metais buvo reorganizuota į Vilniaus bajorų institutą, bei kitoms stambesnėms mokymo įstaigoms. Kiekviena šių įstaigų stengėsi pasirinkti vertingiausias knygas arba bent tokias, kurių joms trūko. Pavyzdžiui, Kijevo universitetas pasiuntė 1936 metais savo atstovą bibliotekos vedėją P. Jarkovskį, kuris atskiru vežimu atsigabeno į Vilnių Kijevo universiteto katalogus¹⁰, o perimdamas Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos bibliotekos knygas, išsireikalavo 1841 metais iš Vilniaus universiteto katalogus ir pagal juos rinkosi knygas¹¹. Į Vilnių gražinti katalogai buvo paskui tuo pačiu tikslu nusiųsti Kazanės universiteto bibliotekai¹². Vilniuje prie Observatorijos pasiliko jos turėta parankinė bibliotekėlė¹³.

Ypač stambi biblioteka susikaupė 1833 metais Vilniaus Romos katalikų dvasinėje akademijoje. Ją sudarė keturi

¹ Lietuvos TSR centrinis valstybinis istorinis archyvas (toliau — LTSR CVIA) f. 720, ap. 1, b. 1026, l. 11—16.

² TSRS valstybinis istorinis archyvas Leningrade (Toliau — TSRS VIA) f. 46, ap. 4, b. 24.

³ Ukrainos TSR centrinis valstybinis istorinis archyvas (toliau — UTSR CVIA) f. 16, ap. 465, b. 57, l. 3.

⁴ LTSR CVIA f. 721, ap. 1, b. 733, b. 734.

⁵ UTSR CVIA f. 16, ap. 377, b. 11, l. 82.

⁶ Ten pat, l. 75.

⁷ UTSR CVIA f. 16, ap. 465, b. 4641.

⁸ Estijos TSR centrinis valstybinis istorinis archyvas (toliau — ETSR CVIA) f. 402, ap. 5, b. 362, l. 64.

⁹ Ten pat, f. 402, ap. 5, b. 353, l. 251.

¹⁰ UTSR CVIA f. 16, ap. 465, b. 28, l. 34.

¹¹ UTSR CVIA f. 707, ap. 87, b. 631, l. 23—24.

¹² ETSR CVIA f. 402, ap. 5, b. 353, l. 251.

¹³ Nuostatai Vyr. R.-k. dvas. seminarijai. Saltykovo-Sčedrino biblioteka Leningrade, f. Rosika 13 VIII, l. 761.

knygų fondai: 1) Vyriausiosios Romos katalikų dvasinės seminarijos 3.618 pavadinimų knygų fondas, kuriam organizuoti 1806 m. išleista 1426 rb. 41 l/2 kap. ir įsigyta 250 pavadinimų knygų, o paskui pagal sąmatą kasmet buvo skiriama po 600 rb.; 2) iš Universiteto bibliotekos gautų knygų fondas, 3) knygos iš likviduojamų katalikų vienuolynų (likviduota 191 katalikų ir unitų vienuolynas), 4) Vilniaus diecezinės kunigų seminarijos bibliotekos fondas, kurį sudarė 4470 pavadinimų knygų¹⁴. Šiuose fonduose buvo ne tik teologinio turinio knygos. Juose buvo nemaža istorinio bei apskritai humanitarinio turinio knygų. Sutvarkytos ir kataloguotos tebuvo pirmojo bei ketvirtąjo fondų knygos. Šių fondų knygos ir pasiliko Vilniaus diecezinės kunigų seminarijos patalpose¹⁵, ir jomis naudojosi pirmiausia seminarijos personalas ir jos klierikai.

Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijai atitekusiame Vilniaus universiteto bibliotekos patalpose buvo dar iš jėzuitų Akademijos laikų užsilikusios dvi uždaros spintos, pilnos rankraščių ir senų dokumentų, kurios rektoriaus J. Sniadeckio rūpesčiu buvo papildytos naujais dokumentais. Generalgubernatoriaus pareigas einančio Vilniaus karo gubernatoriaus N. Dolgorukovo, kuriam ypač rūpėjo šiose spintose esanti istorinė medžiaga, bei Vidaus reikalų ministro D. Bludovo nurodymu rusų literatūros istorijos prof. I. Loboika buvo įpareigotas patikrinti spintose esančių dokumentų turinį ir nustatyti, kam jie turėtų priklausyti¹⁶.

Prof. I. Loboika pradžioje kratėsi šio darbo ir bandė įrodinėti, jog tai bibliotekos vedėjo istorijos prof. P. Kukolniko

pareiga¹⁷. Bet prof. P. Kukolnikas, kad ir pataikavo administracijai ir buvo slavofilų pažiūrų, nebuvo rimtai vertinamas. Reorganizuojant Universitetą, jis pradžioje negavo naujo paskyrimo ir jam tebuvo išmokėta pašalpa, bet jam ėmus landžioti su skundais, vidaus reikalų ministras D. Bludovas paskyrė jį Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos bibliotekininku ir 1833 m. Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos višutinės ir Rusijos istorijos profesoriumi, tačiau mokant jam tik adjunkto atlyginimą¹⁸. Prof. I. Loboika buvo priverstas imtis minėtų rankraščių bei dokumentų tyrinėjimo. Įsigilinęs į juos, jis jais susidomėjo ir su dideliu kruopštumu atliko jam pavestą darbą. Tarp jų jis rado labai vertingų istorinių dokumentų ir 42 rankraštinius foliantus, kiekvienas ne mažiau kaip tūkstančio lapų. Tai buvo milžiniško M. Dogelio darbo „Codex diplomaticus...“ rankraščiai. Matyt, Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos bibliotekos prefektas P. Kukolnikas nesudarė sąlygų prof. I. Loboikos darbui, nes jo nurodymu minėtų spintų dokumentai ir rankraščiai buvo perkelti į Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos biblioteką¹⁹. Tai padaryti jam nebuvo sunku, nes jis skaitė savo kursą ir šioje Akademijoje. Čia prof. I. Loboika tęsė dokumentų tyrinėjimą. Baigus šį sunkų darbą ir įteikus raportą apie padarytas išvadas Vilniaus karo gubernatoriui N. Dolgorukovui, vidaus reikalų ministro nurodymu visi dokumentai ir rankraščiai buvo išsiųsti Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamentui. Sis juos 1836 m. spalio 3 (IX. 21) d. perdavė Imperatoriškajai Peterburgo viešajai bib-

¹⁴ TSRS VIA f. 16, ap. 4, b. 24.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ LTSR CVIA f. 720, ap. 1, b. 1048, l. 43.

¹⁷ LTSR CVIA f. 720, ap. 1, b. 1048, l. 43.

¹⁸ TSRS CVIA Len. f. 821, ap. 11, b. 8, l. 156.

¹⁹ LTSR CVIA f. 720, ap. 1, b. 1048, l. 43.

liotekai. Ten buvo sudarytos tinkamos sąlygos jų tyrinėjimui ir apsaugai²⁰. 1840 metais, prieš išeidamas į emeritūrą, prof. I. Loboika pareikalavo, kad šis be jokio atlyginimo jo atliktas didelis ir kruopštus darbas būtų Akademijos vadovybės įvertintas ir įtrauktas į jo formulinį aprašą²¹.

Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekos knygų fonde susikaupė unikalių vertybių: pilnas vadinamosios Chilinskio Biblijos vertimo, spausdinto Londone (1660—1662), egzempliorius, pirmojo, 1529 metų, Lietuvos Statuto nuorašas, 1541 metų Mozūrijos Statutas, slavų psalmynas, surašytas ant pergamento ir papuoštas miniatūromis, devynių tomų Albertrandžio kolekcija su Žečpospolitos istorijos dokumentais ir kiti labai vertingi leidiniai²². Į šios Akademijos bibliotekos fondus, kaip rodo katalogai, pateko ir Universiteto bibliotekoje buvusios lituanistikos didžioji dalis.

Pagal patvirtintus 1833 metų Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos nuostatus ir etatus²³ bibliotekai buvo paskirtas bibliotekininko etatas su 500 rublių atlyginimu metams, o knygų įsigijimui kasmet skiriama tūkstantis rublių. Biblioteka turėjo būti tiesiogiai pavaldi rektoriui ir tvarkoma pagal Akademijos konferencijos (Mokslinė taryba) sudarytą ir patvirtintą instrukciją. Bibliotekos vedėju turėjo būti renkamas profesorius ar adjunktas, kurį privalėjo patvirtinti Romos katalikų dvasinė kolekcija. Bibliotekos fondo knygomis

naudojosi profektūra ir studentai, seminarijos klierikai²⁴. Tiek studentams, tiek ir klierikams ne visos knygos buvo prieinamos. Akademijos bibliotekos vedėjo pareigos buvo pavestos pastoralinės teologijos prof. K. Borovskiu²⁵.

Akademija mažai tesirūpino bibliotekos praturtinimu naujais leidiniais. Siam tikslui skiriamas lėšos buvo nuolat apkarposomos. Pagal 1843 m. vidaus reikalų ministro Perovskio patvirtintus etatus bibliotekos prefektui buvo skirtas tik 142 rb.²⁶ sidabru atlyginimas metams ir knygų fondo išplėtimui kasmet tik po 285 rb.²⁷ sidabru. Tai buvo labai maža, todėl bibliotekos prefektas turėjo rūpintis papildomais pajamų šaltiniais naujai pasirodžiusios specialiosios literatūros įsigijimui. 1841 metais buvo iškeltas sumanymas likviduoti Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekos turimus nereikalingus dubletus ir smulkius leidinius²⁸. Turėta galvoje pasenę vadovėliai ir leidiniai, kurių turinys neatitiko Akademijos specifikos. Kas iškėlė tokį sumanymą, nepavyko nustatyti. Tačiau Akademijos aktuose pabrėžta, jog tai padaryta Vyriausybės nurodymu²⁹.

Akademijos administracija užklause 1842 metais Peterburgo Romos katalikų dvasinę kolegiją dėl šio sumanymo įgyvendinimo ir pristatė likviduotinių leidinių sąrašą. Ši savo ruožtu pristatė gautą sąrašą Vidaus reikalų ministerijai ir paprašė leidimo parduoti iš varžytinių (публичный торг) ar laisva kaina (по вольной цене) nereikalingus Akademi-

²⁰ TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 5, l. 17—18.

²¹ LTR CVIA f. 720, ap. 1, b. 1048, l. 43—45.

²² Vilniaus universiteto rankraščių skyrius (toliau — VUB) f. 2 (KC), b. 19, l. 3 (manuskriptų rejestras).

²³ TSRS CVIA f. 821, ap. 125, b. 383, l. 27—35.

²⁴ Nuostatų § 53 ir § 54.

²⁵ TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 5.

²⁶ Rublis sidabru 1836 m. buvo kotiruojamas 3,60 rb. asignacijomis — TSRS VIA, f. 46, ap. 4, b. 22, l. 1.

²⁷ TSRS CVIA f. 821, ap. 125, b. 383, l. 38.

²⁸ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 35.

²⁹ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 35, l. 25.

jai knygų dubletus ir įvairią smulkia literatūrą, paliekant po porą šių leidinių egzempliorių Akademijos bibliotekoje. Už gautus pinigus buvo prašoma leisti įsigyti naudingų Akademijai leidinių, dalį sumos panaudoti knygų įrišimui.

Vidaus reikalų ministras Perovskis leido siūlomu būdu realizuoti nereikalingus Akademijai leidinius, bet pareikalavo, kad iš knygų, skirtų pardavimui, Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamentui būtų pristatyta po vieną egzempliorių šių knygų³⁰: „Domowe wiadomosci o Wielkiem Księstwie Litewskiem, 1771“, „Henry, Nauki dogmatyczni, 1783“, „Kognowickio, Zycie Sapiehow, 1790“ ir keletas kitų leidinių. Su šiomis knygomis Kitatikių dvasinių reikalų departamentui buvo išsiųstas jau minėtas 1529 metų Lietuvos Statuto nuorašas³¹. Kartu buvo sudarytas šių neįeinančių į parduodamų skaičių knygų sąrašas³².

Pagal gautą nurodymą Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos biblioteka suorganizavo 1842 metais numatytą realizuoti leidinių pardavimą. 1842 m. spalio 5 (IX. 23) d. bibliotekos prefektas prof. K. Borovskis parengė parduotų ir dar pasilikusių dubletų bei realizavimui skirtų leidinių apyskaitą, kuri kitą dieną buvo išsiųsta Romos katalikų dvasinių reikalų kolegijai ir Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamentui³³. Apyskaita yra septynių grafių³⁴: 1) knygos autorius ir pavadinimas, 2) pardavimui skirtas egzempliorių skaičius, 4) gauta už vieną egzempliorių, 5) gauta už visus parduotus egzempliorius, 6) liko neparduotų egzempliorių, 7) pastaba.

Sioje apyskaitoje tarp parduotų leidinių pagal nurodytas grafas greta kitų yra ir tokie įrašai: pirmoje grafoje — „Statut Wielkiego X-Litewskiego“, antroje — skirta pardavimui šeši egzemplioriai, trečioje — parduota šeši egzemplioriai, ketvirtoje — gauta už vieną egzempliorių 75 kapeikos, penktoje — gauta už šešis egzempliorius 4 rb. 50 kap., šeštoje — liko neparduota du egzemplioriai, pastaba — nepilni³⁵. Nenurodyta, kokių metų Lietuvos Statuto egzemplioriai realizuoti.

Akademijos bibliotekos paliktų knygų kataloge pažymėta „Statut W. X. L-go. Ex. 1.“³⁶. Taigi vienas Lietuvos Statuto egzempliorius buvo paliktas Akademijos bibliotekoje. Vėl kyla klausimas — kokių metų?

Kaip matome, tarp išvaržytų ir už grašius parduotų knygų buvo ir tuomet labai brangintinių knygų kaip „Lietuvos Statutas“, „Domowe wiadomosci o Wielkiem Księstwie Litewskiem“ ir kitų vertingų leidinių, parduotų neaišku kam. Išvaržyta nemaža knygų, nes pagal prof. K. Borovskio apyskaitą už realizuotas (kad ir už grašius) knygas gauta nemaža suma — iš viso 749 rb. 13 kap. sidabru arba 2696 rb. 87 kap. asignacijomis³⁷.

Realizavimui buvo skirta ir daugiau leidinių, todėl nesitenkinta tik šiomis knygų varžytinėmis. Knygų išpardavimu susidomėjo įvairios šalies mokslo įstaigos, tarp kurių ir Kijevo pravoslavų dvasinė akademija. Sios įstaigos raštu prašo atsiųsti parduodamų knygų sąrašą arba konkrečiai atsiųsti rašte išvardytas knygas, žadėdamos, gavus knygas bei sąskaitą, atsiųsti pinigus.

³⁰ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 35, l. 5. Kolegijos 1842.IV.5. (III. 24) Nr. 1130.

³¹ Ten pat.

³² TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 823, l. 2.

³³ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 35, l. 6—8.

³⁴ Ten pat, l. 25.

³⁵ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 35, l. 26.

³⁶ Ten pat, l. 8.

³⁷ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 35, l. 8.

Taip buvo likviduoti ir like, realizavimui skirti, leidiniai.

1842 metais carinė vyriausybė nusprendė pasibaigus mokslo metams liepos mėnesį Vilniaus Romos katalikų dvasinę akademiją perkelti į Peterburgą³⁸. Akademijai Peterburge buvo parinktas pastatas³⁹, kurį, išplečiant ir pritaikant Akademijos poreikiams, reikėjo rekonstruoti. Apskaiciuota, jog rekonstravimo darbai užsitęs iki 1844 metų⁴⁰. Nikolajui I reikalaujant greičiau perkelti Akademiją į Peterburgą⁴¹, kur ji būtų griežčiau kontroliuojama ir sumažėtų Vilniaus bažnytinės hierarchijos ir nacionalistinės lenkų visuomenės įtaka jai, nuspręsta nelaukti statybos darbų užbaigimo. 1842 m. kovo 31 (III. 19) d. iš pirklio Lokotnikovo dviems metams buvo išnuomos pastatas Peterburge, Maskvos dalies trečiajame kvartale Nr. 375 su sodu ir kitais ūkiniais pastatais⁴² ir pavestas Vilniaus Romos katalikų dvasinei akademijai. Šiame pastate laikinai įsikūrė 1842 metais rugsėjo mėnesį iš Vilniaus atkelta Akademija, personalas ir 39 studentai⁴³. Perkėlimui vadovavo į Vilnių šiam reikalui atvykęs Vidaus reikalų ministerijos Kitafikių dvasinių reikalų departamento direktorius Skripicinas⁴⁴. Jam vadovaujant, nuo Akademijos buvo atskirta anksčiau buvusi savarankiška Vilniaus diecezinė kunigų seminarija, kuri, grąžinus jai anksčiau padėtį, buvo palikta Vilniuje su savarankišku biudžetu⁴⁵ ir naujai paskirtu rektoriumi A. Kitkevičiumi⁴⁶. Aka-

demijos pedagogų personalas buvo su-skirstytas į priskirtus Akademijai bei išsikeliančius į Peterburgą ir priskirtus seminarijai bei pasiliekančius Vilniuje⁴⁷. Atskirai laikyta buvusios Vilniaus diecezinės kunigų seminarijos biblioteka beveik visa buvo palikta seminarijai. Likusi Akademijos bibliotekos dalis turėjo būti perkelta į Peterburgą, bet, nesant paruoštoms Akademijos bibliotekai patalpoms, ji laikinai buvo palikta Vilniuje ir pavesta adjutanto F. Godliausko globai⁴⁸.

Į Peterburgą 1842 metais beveik vienu metu su išvykstančiais studentais tebuvo išsiųsti mokymo darbu reikalingi vadovėliai, studentų bendrabučiai reikalingi virtuviniai bei stalo indai ir patalynė bei apeiginiai bažnytiniai reikmenys. Sie į 23 pakus ir 24 dėžes supakuoti daiktai buvo perduoti rangovui Aro-nui Nemzeriui, kuris juos pagal sutartį pristatė į Peterburgą spalio 4 (IX.22)⁴⁹. Taigi mokslas persikėlusioje į Peterburgą Vilniaus Romos katalikų dvasinėje akademijoje galėjo būti pradėtas 1842 metų spalio mėnesį. Patalpos nebuvo pritaikytos Akademijos poreikiams, todėl jausta nemaža sunkumų, bet viltasi, jog, persikėlus į naujas patalpas, jos savaime išnyksiančios.

1844 m. rugsėjo mėnesį Akademijos atstovas Vaitkevičius perėmė iš statybinių rekonstruotą pastatą, ir Akademija iš nuomojamų patalpų persikėlė į nuosavas⁵⁰. Prasidėjus normaliam darbui, savaime iškilo mokymo darbui rei-

³⁸ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 425, l. 1.

³⁹ TSRS VIA f. 821, ap. 11, b. 17, l. 26–27.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Ten pat, b. 16, l. 46.

⁴² TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 452.

⁴³ TSRS VIA f. 821, ap. 11, b. 17, l. 66–69.

⁴⁴ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 466.

⁴⁵ TSRS VIA f. 821, ap. 11, b. 18, l. 3–8.

⁴⁶ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 466.

⁴⁷ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 448.

⁴⁸ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 425, l. 53–54.

⁴⁹ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 425, l. 55.

⁵⁰ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 463, l. 11–53.

kalingos literatūros trūkumas, taigi ir bibliotekos atgabenimo reikalas.

1844 m. gegužės 18 (V. 5) d. Akademijos rektorius K. Golovinskas iškėlė reikalą ministerijos Kitatikų dvasinių reikalų departamente Akademijos bibliotekos pergabenimo iš Vilniaus klausimą⁵¹. Caro nurodymu šiam reikalui buvo išskirta lėšų, duoti atitinkami nurodymai Vilniaus gubernatoriumi gubernatoriui bei Vilniaus vyskupijos valdytojui Civinskiui, ir pergabenti biblioteką buvo komandiruotas į Vilnių Akademijos bibliotekos vedėjas prof. K. Borovskis⁵².

Romos katalikų dvasinei kolegijai buvo pranešta, kad prof. K. Borovskis 1844 m. liepos 9 (VI. 27) d. išvyko į Vilnių⁵³. Liepos 18 (VII. 5) d. prof. K. Borovskis pradėjo knygų pakavimo darbą Vilniuje ir jį baigė rugsėjo 10 (VII. 29) d. Pakavimo ir supakuotų knygų svėrimo darbai kaštavo 217 rb. 18 1/2 kap. sidabru⁵⁴.

Susitaręs su Vilniaus gubernatoriumi, prof. K. Borovskis paskelbė valstybines dėl knygų transportavimo. 1844 m. rugpjūčio 29 (VIII. 17) d. jis pasirašė sutartį dėl Akademijos bibliotekos knygų pergabenimo iš Vilniaus į Peterburgą su Smolensko gubernijos Viazmos apskrities valstiečiu Nikiforovu, mokant jam po 75 kapeikas sidabru už pūdą pergabentų knygų. Buvo numatyta, jog visos knygos svers maždaug tūkstantį pūdų⁵⁵.

Knygos buvo supakuotos į 72 dėžes, kurios svėrė 1545 pūdus 25 svarus. Sios

dėžės buvo gabenamos 45 arkliais 650 1/2 varstų atstumu iš Vilniaus į paskyrimo vietą Peterburge⁵⁶. Knygos buvo tvarkingai atvežtos į Peterburgą spalio 5 (IX. 23) d. Jų transportavimas kaštavo iš viso 1297 rb. 10 kap. sidabru⁵⁷. Zinoma, prof. K. Borovskis dar gerokai pavargo, kol sutvarkė atgabentas knygas ir jos tapo prieinamos Akademijos skaitytojui. Iš prof. K. Borovskio bibliotekos prefekto pareigas perėmė adjunktas Nemekša.

Akademijos biblioteka buvo nuolat papildoma naujais leidiniais, įsigytais už tam reikalui skirtas lėšas, tai yra 285 rb. sidabru, taip pat atsiųstais kitų mokslo įstaigų⁵⁸, gautais likviduojant vienuolynus⁵⁹, paaukotois atskirų asmenų, pavyzdžiui, vysk. A. Klungevičiaus⁶⁰ ar Akademijos mokslo personalo. Bibliotekos praturtinimui ir tvarkymui skirtos kad ir nedidelės lėšos buvo naudojamos naujai išėjusiems leidiniams įsigyti ir turimoms knygoms įrišti.

Akademijos biblioteka, kaip minėta, pasipildydavo iš kitų mokslo įstaigų atsiųstomis knygomis, kurios dažniausiai neatitiko Akademijos specifikos. 1833—1839 metų laikotarpiu Peterburgo universitetas nemokamai siuntinėjo Akademijai savo profesorių kūrinius⁶¹. Tokių knygų siuntų Akademija gaudavo iš Kazanės universiteto, Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos, Kijevo ir Tartu universitetų, Demidovskio licejaus ir kitų mokslo įstaigų⁶².

Kai kurių vietovių administracija, perimdama uždaromų katalikų vienuolynų

⁵¹ TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 7, l. 1—2.

⁵² Ten pat, l. 3—4.

⁵³ Ten pat, l. 18.

⁵⁴ TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 7, l. 15.

⁵⁵ Ten pat, l. 24.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Ten pat, l. 18.

⁵⁸ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 34.

⁵⁹ TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 10, l. 9.

⁶⁰ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 34.

⁶¹ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 34.

⁶² Ten pat.

turtą, rastas knygas persiųsdavo Vilniaus Romos katalikų dvasinei akademijai. Pavyzdžiui, uždarančiam Konstantinovo katalikų vienuolyną, rastos jame devynios knygos: Petro Skargos Kazania t. I, III, IV, V — Wilno 1793, t. I, II — Sandomierz 1790, t. I, II, III — Sandomierz 1792 ir K. Popys de Castres, Geniusz Kaplana t. I, — Wilno 1744, jos buvo persiųstos Akademijos bibliotekai⁶³. Kai kurios tų knygų turėjo nemažą antikvarinę vertę. Vieną kitą leidinį atsiųsdavo įvairūs asmenys, ypač dvasiškiai. O Akademijos dėstytojai savo išleistų kūrinių egzempliorių perduodavo Akademijos bibliotekai. Išeidami į emeritūrą ar išsikeldami iš Vilniaus, jie paprastai visą savo biblioteką ar bent dalį dedikuodavo Akademijai⁶⁴. Pavyzdžiui, prof. J. Chodanis mirdamas užrašė jai savo biblioteką ir rankraščius. Tai būdavo vertingiausi bibliotekos fondo papildymai, kadangi tokie leidiniai labiausiai atitiko Akademijos specifiką.

1865 metais Peterburgo Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekos fondą sudarė 14.518 pavadinimų 33.392 tomų knygos⁶⁵, tarp kurių buvo nemaža liuanistikos. Nuo aštuntojo dešimtmečio, stiprėjant reakcijai, Akademijos bibliotekos grožinės literatūros komplektavimui įtakos, be abejo, turėjo Vidaus reikalų ministro raštas Liaudies švietimo ministrui, jog seminarijų bibliotekoms nepageidaujama įsigyti Dobroliubovo, Pisarevo, Belinskio, Nekrasovo, Dostojevskio ir kai kurių kitų rašytojų kūrinių⁶⁶.

Akademija turėjo nuolatinių sunkumų su vadovėliais. Norint išeiti iš padėties, bandyta litografuoti savo pedagogų pa-

rengtus ir aprobuotus vadovėlius. Taip 1845 metais pagal sutartį su litografu Gamalėju Peterburge buvo litografuoti Akademijos prof. Nikitenkos parengto rusų literatūros istorijos vadovėlio 50 egz.⁶⁷ Litografuoti ir daugiau vadovėlių, kurių Akademijai ypač stigo.

Akademijos biblioteka dėjo pastangas užmegzti ir palaikyti pastovius santykius su kitomis Peterburgo bibliotekomis, ypač su Imperatorine viešąja biblioteka. Siuo tikslu, turbūt dar ir norėdamas atgauti iš Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamento iš Akademijos bibliotekos 1842 metais išreikalautus leidinius⁶⁸, rektorius A. Jakubelskis kelia šį klausimą savo 1857 metų rašte Mogiliovo arkivyskupui V. Zilinskui⁶⁹. Jis nurodo, jog Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekai esą priklauso rankraštinius rusų kalba rašytas 1529 metų Lietuvos Statuto egzempliorius, kuris 1842 metais buvo pristatytas Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamentui. Turėdamas galvoje, jog šis rankraštis kaip tėvynės istorijos paminklas gali turėti didelę mokslinę reikšmę, Akademijos rektorius prašo arkivyskupą tarpininkauti, kad jis būtų perduotas kaip Akademijos dovana Imperatorinei viešajai bibliotekai Peterburge. Patekęs į keblią padėtį, Kitatikių dvasinių reikalų departamentas buvo priverstas po penkiolikos metų gavimo surasti vertingą Statuto rankraštį ir Akademijos vardu perduoti Viešajai bibliotekai. Jos direktorius baronas M. Korfas savo 1857 metų rašte pažymi 1529 metų Lietuvos Statuto nuorašo gavimą ir reiškia padėką už šią dovaną⁷⁰. O tuo

⁶³ TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 10, l. 9; Estreicher K. Bibliografija Polska. Krakow.

⁶⁴ TSRS VIA, f. 46, ap. 4, b. 34.

⁶⁵ TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 383, l. 171—193.

⁶⁶ Ten pat, b. 432 (1873—1883).

⁶⁷ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 480, l. 1.

⁶⁸ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 35, l. 5.

⁶⁹ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 823, l. 1.

⁷⁰ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 823, l. 2 — 1857.XII.26. Nr. 2935.

tarpu Viešoji biblioteka dar 1844—1845 metais buvo išskyrusi iš savo dubletų fondo knygų Akademijos bibliotekai⁷¹.

1529 metų Lietuvos Statuto nuorašas sukėlė Rusijos mokslininkų, ypač slavofilų, didelį susidomėjimą. Ypač susidomėta tuo, kad jis esą rašytas rusų kalba. Imperatorinio dvaro ministerijai, Imperatoriškosios viešosios bibliotekos Peterburge ir Rumancevo muziejaus administracijoms parūpo, ar Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekoje nėra daugiau tokių istorinių vertybių, todėl, metropolitui leidus, jų atstovas peržiūrėjo šios bibliotekos katalogus⁷². Jis sudarė leidinių, kuriais domėjosi minėtos organizacijos, sąrašą. Pagal šį sąrašą Imperatoriškos viešosios bibliotekos direktorius M. Korfas prašo 1858 m. sausio 7 (1957.XII.26) d. metropolitui V. Žilinsko leidimo paimti iš Akademijos bibliotekos kai kurias knygas bei dublikatus. Tai: „Bohdanowicz Dworecki, Początki Języka Rossyjskiego, Wilno 1809“, „Gramatika Rossyjska, Wypisy w Wilnie 1830“ ir kitus sąrašė paminėtus leidinius⁷³. Viešoji biblioteka savo ruožtu siūlo⁷⁴ perduoti Akademijos bibliotekai mainais tokius leidinius, kurie galėtų būti jai naudingi. Šių mainų įgyvendinimui Akademia paskyrė savo bibliotekos prefektą prof. Nemekšą, o Viešoji biblioteka įgaliojo savo darbuotoją Ivanauską⁷⁵. Kontaktas tarp šių bibliotekų buvo palaikomas iki pat XIX a. pabaigos.

Vertingų knygų reikalu į Peterburgo Romos katalikų dvasinę akademiją krei-

pėsi ir kitos mokslo bei visuomeninės organizacijos. 1873 metais, pavyzdžiui, Užsienio reikalų ministerijos Vidaus reikalų departamento (Департамент внутренних дел) direktorius D. Loginovas rašo Peterburgo Romos katalikų dvasinės akademijos rektoriui, jog prie Užsienio reikalų ministerijos įsteigta istorinė-diplomatinė biblioteka, kuri neturi tokio svarbaus istorinių-politinių santykių atžvilgiu leidinio kaip M. Dogelio, Codex Diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae, Vilnae 1758—59.4. Atsitiktinai esą patyręs, jog keli šio leidinio tomai yra Akademijos bibliotekoje. Jis prašo perleisti M. Dogelio rinkinio toms Užsienio reikalų ministerijos istorinei-diplomatinei bibliotekai, jei šie leidiniai nebūtinai reikalingi Akademijai. Užsienio reikalų ministerijos žinybai šie leidiniai būtų labai naudingi⁷⁶. Akademijos rektorius savo atsakyme pažymi, jog bibliotekoje tėra du M. Dogelio dokumentų rinkinio tomai⁷⁷. Metropolitui leidus, šie leidiniai buvo perduoti Užsienio reikalų ministerijos istorinei-diplomatinei bibliotekai⁷⁸.

1866 metais carinė vyriausybė, siekdama atskirti katalikybę nuo polonizmo, pasiryžo sulaužyti 1847 metais su popiežiumi sudarytą konkordatą⁷⁹. Tuomet buvo likviduota Varšuvos Romos katalikų metropolija⁸⁰ ir uždaryta 1835 metais įsteigta⁸¹ (taikant Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos nuostatus) Varšuvos Romos katalikų dvasinė akademija⁸². Ji buvo sukaupusi savo

⁷¹ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 36.

⁷² TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 824, l. 2 — 1857.XII.17 Nr. 1580.

⁷³ Ten pat, l. 1.

⁷⁴ Ten pat, l. 3 — 1858.III.7 (II.24)

⁷⁵ TSRS VIA f. 46, ap. 1, b. 824, l. 5.

⁷⁶ TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 384, l. 9.

⁷⁷ Ten pat, l. 73.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 378, l. 1.

⁸⁰ TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 35, l. 11.

⁸¹ TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 383, l. 111—138.

⁸² TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 8, l. 2.

bibliotekoje apie 44.000 knygų⁸³. Varšuvoje, uždarius Akademią, buvo suorganizuota šios bibliotekos apsauga, iki bus išspręstas jos likimo klausimas. Galiausiai buvo nuspręsta ją visą perkelti į Peterburgą⁸⁴ ir perduoti Peterburgo Romos katalikų dvasinei akademijai, kur buvo siunčiami iš Lenkų karalystės jaunuoliai, besiruošiantys tapti dvasiškiais su aukštuoju išsilavinimu⁸⁵.

Bibliotekos katalogai jau prieš tai buvo persiūti Mogiliovo arkivyskupui A. Fijałkovskui. Sis 1878 m. balandžio 20 (IV.7) d. išsiuntė juos Peterburgo Romos katalikų dvasinei akademijai su nurodymu pasirinkti, kokie uždarytos Varšuvos Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekos leidiniai reikalingi Peterburgo Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekai. Tačiau savo rašte vyskupas pastebi, jog vyriausybė nutarė šią biblioteką perkelti visą į Peterburgą⁸⁶. Į šį siūlymą Akademijos rektorius tais pačiais metais atsako, jog Akademijos biblioteka turi beveik visas knygas, o vietos bibliotekoje maža, todėl uždarytos Varšuvos Romos katalikų dvasinės akademijos biblioteka galėtų pasilikti ten, kur ji ligi šiol buvo⁸⁷. Toks rektorius atsakymas neturėjo, aišku, jokios įtakos, ir minima biblioteka buvo iš Varšuvos perkelta į Peterburgo Romos katalikų dvasinę kolegiją, į kurios sudėtį, likvidavus Varšuvos Romos katalikų metropoliją, įėjo ir Lenkų karalystės vyskupijų atstovai.

1867 metais, nustačius, jog Lenkų karalystės dvasiškiai su aukštuoju išsi-

mokslinimu turi būti rengiami Peterburgo Romos katalikų dvasinėje akademijoje kartu su imperijos aspirantais, iškilo reikalas išplėsti Akademijos patalpas. Tam tikslui Akademią nusipirko greta esantį pulkininkienės Bentkovskos trijų aukštų mūro namą su rūsiu ir sodu⁸⁸. Sujungus pastatą su Akademijos patalpomis, susidarė sąlygos ne tik pagerinti mokymo bei studentų gyvenimo sąlygas, bet ir išplėsti Akademijos bibliotekos ir skaityklos patalpas.

Vilniaus Romos katalikų dvasinei akademijai persikėlus į Peterburgą ir ištrūkus iš sulenkėjusių Vilniaus diecezijos vadovų globos, joje su atvykstančiais iš Žemaičių (Telšių) kunigų seminarijos absolventais⁸⁹, kuriuos dar vėliau papildydavo Seinų diecezijos lietuvių visuomenės atstovai, ėmė stiprėti lietuviškasis elementas. Jį palaikė tokie žymūs iš Lietuvos kilę lietuvių kultūros puoselėtojai ir susipratę Peterburgo Romos katalikų dvasinės akademijos pedagogai kaip Motiejus Valančius (dirbo joje 1840—1845 m.), Jonas Mačiulis-Maironis (1894—1909), Kazimieras Jaunius (1899—1906) bei auklėtiniai Antanas Baranauskas (1858—1862), Petras Kriaučiūnas (1877—1880), Vincas Mykolaitis-Putinas (1915—1917) ir daugelis kitų. Šiomis sąlygomis Akademijos bibliotekos lituanistikos skyrius turėjo būti gausus ir nuolat papildomas.

Peterburgo katalikų dvasinė akademija egzistavo iki 1918 metų⁹⁰. Tais metais ji buvo uždaryta. Apie jos bibliotekos likimą turima prieštaraujanti ži-

⁸³ TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 383, l. 196.

⁸⁴ TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 8.

⁸⁵ TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 384, l. 1—13.

⁸⁶ TSRS VIA f. 846, ap. 125, b. 85, l. 2 — 1878.IV.7 Nr. 620.

⁸⁷ TSRS VIA f. 46, ap. 5, b. 8, l. 1.

⁸⁸ TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 383, l. 193.

⁸⁹ Vilniaus generalgubernatorius praneša 1884 m. Vidaus reikalų ministrui Speranskiui, jog Telšių kunigų seminarijoje iš 137 auklėtinių 36,5 % žemaičiai, 58,4 % lietuviai, 3,65 % lenkai ir 1,45 % vokiečiai. Vilniaus kunigų seminarijoje daugumą sudaro lenkai, kurie yra globojami vyskupo Grinaveckio. Lietuviai ir žemaičiai gujami iš seminarijos — TSRS VIA f. 821, ap. 125, b. 378, l. 78—81.

⁹⁰ TSRS VIA f. 46, ap. 4, b. 209 — Ведомость 1915—1918.

nių. Buržuazinė spauda skelbė, jog ji sunaikinta revoliucijos metais. Pavieni ai knygų egzemplioriai buvo reevakuacijos metais buvusios Akademijos pedagoginio personalo atgabenti į Vilnių. Pateko keletas jų ir į Kauną. Bet pagrindinio Akademijos bibliotekos knygų fondo likimu rimtai nesidomėta. Po Didžiojo Tėvynės karo atkūrus Vilniaus universiteto biblioteką, jos vadovai ėmė rūpintis senojo Vilniaus universiteto bibliotekos knygų fondo atstatymu. Susirūpinta ir tuo fondu, kuris buvo perimtas Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekos ir paskui perkeltas į Peterburgą. Tyrimais buvo nustatyta, jog revoliucijos metais Lenin-

grado valdžios organai paėmė po Akademijos uždarymo jos biblioteką į savo apsaugą ir jos branduolį perdavė 1924 metais TSRS Mokslų Akademijos bibliotekai Leningrade. Dalį išsaugotų knygų, tarp kurių nemaža bibliografinių retenybių, TSRS Mokslų Akademijos biblioteka grąžino Vilniaus universiteto Mokslinei bibliotekai⁹¹.

Kita Peterburgo Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekos dalis atiteko Leningrado valstybinei viešajai Saltykovo-Sčedrino bibliotekai, su kuria Akademijos biblioteka savo gyvavimo metais palaikė glaudžius ryšius⁹².

[Iteikta 1980 m. kovo mėn.

БИБЛИОТЕКА ИМПЕРАТОРСКОЙ РИМСКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ДУХОВНОЙ АКАДЕМИИ

АРНОЛЬДАС ЭНДЗИНАС

Резюме

Фонды Вильнюсского университета, закрытого в 1832 г., были распределены по разным учреждениям. Вильнюсская медицинско-хирургическая академия получила 20.236 томов, Вильнюсская католическая духовная академия — 18.000, Киевский университет — 8.051, Харьковский университет — 4.321, Тартуский университет — 1.193, Вильнюсская губернская гимназия и Вильнюсская вторая гимназия — около 9.000. Часть книг была передана в Казанский университет.

Вильнюсская католическая духовная академия в фондах своей библиотеки хранила около 30.000 томов. С 1833 г. ей было назначено ежегодная субсидия в 1000 руб. на комплектование и штат профессора-библиотекаря. Библиотекой пользовались преподаватели и студенты. Из-за недостатка денежных средств на комплектование, в 1842 г. руководство начало

продавать дублетные экземпляры изданий. В том же году академия, а в 1844 г. и библиотека были переведены в Петербург. Ее фонд быстро рос как за счет книг, получаемых из ликвидируемых католических монастырей, так и за счет даров Петербургского, Киевского, Казанского, Тартуского и других университетов. Многие книги имели уникальное, литuanistическое значение. В 1865 г. библиотека академии в своих фондах хранила 33392 тома. В 1878 г. ей было передано 44.000 томов из Варшавской католической духовной академии.

В 1918 г. Петербургская римско-католическая духовная академия была закрыта, а ее фонды переданы библиотекам АН СССР и Ленинградской православной духовной академии. В 1958 г. около 5.000 томов было возвращено Вильнюсскому университету.

⁹¹ Vladimirovas L. Vilniaus universiteto biblioteka. — Vilnius, 1958, p. 82. — Šios knygos autorius aptiko Akademijos knygų su Vilniaus universiteto ekslibriais Leningrado pravoslavų dvasinės akademijos bibliotekoje.

⁹² 1978 m. autorius gauta Saltykovo-Sčedrino bibliotekos darbuotojų informacija.

BIBLIOTHEK DER KAISERLICHEN RÖMISCH KATHOLISCHEN
GEISTLICHEN AKADEMIE

ARNOLDAS ENDZINAS

Resümee

Im Jahre 1832 wurden die Bestände der Bibliothek der geschlossenen Universität von Vilnius unter verschiedenen Behörden aufgeteilt. Die Vilniusser Medizinisch-Chirurgische Akademie erhielt 20 236 Bände, die Vilniusser Römisch Katholische Geistliche Akademie — 18 000, die Universität von Kijew — 8 051, die Universität von Charkov — 4 321, die Universität von Tartu — 1 193, das Gymnasium des Vilniusser Gouvernements und das Zweite Vilniusser Gymnasium — etwa 9 000, auch die Universität von Kazan erhielt Bücher.

Die Bibliothek der Vilniusser Römisch Katholischen Geistlichen Akademie besass etwa 30 000 Bände. Seit 1833 wurden ihr ein Professor-Bibliothekar und jährlich 1000 Rubel zur Bestandsauf-
füllung zugeteilt. Das Lehrpersonal und die Studenten konnten die Bibliothek benutzen. Da es an Mitteln mangelte, wurden zwecks Komplettierung der Bestände wurden Dublette verkauft. 1842

wurden die Akademie und der Lehrbücherbestand und 1844 auch die übrige Bibliothek nach Petersburg verlegt. Sie wurde rasch vergrößert durch die Bücher der liquidierten Klöster und der Universitäten von Petersburg, Kasan, Kijew, Tartu und anderer Lehranstalten Russlands, diese Bücher jedoch entsprachen meistens nicht dem Profil der Akademie. Viele Ausgaben besaßen einzigartigen antiquaren Wert für die Lituanistik. 1865 hatte die Akademie 33 392 Bände. 1878 erhielt sie 44 000 Bände von der geschlossenen Warschauer Römisch Katholischen Geistlichen Akademie.

1918 wurde die Petersburger Römisch Katholische Geistliche Akademie geschlossen, ihre Bibliothek wurde den Bibliotheken der Akademie der Wissenschaften der UdSSR und der Leningrader orthodoxen geistlichen Akademie übergeben. 1958 wurden etwa 5 000 seltene Bücher der Vilniusser Universität zurückgegeben.